

képzeléseinket továbbgondoljuk. Sebők összetett, átgondolt elemzésekben válaszol a művészetnek a digitális reprezentációk révén gyökeresen megváltozott provokációira.

Akár a könyv mottója lehetett volna az első esszé elemzésének tárgya, a salomoni szentencia: „Az élet vándorlás.” A vándorlás nem valahonnan valahová tart, vagyis nem hasonlítható az utazáshoz: nem a megérkezés a célja. Ilyen vándorok a jelek. Leszakadnak jelentésükről, és más jelentésen, más jelcsoporton élőködnek, akárcsak a vírus. A vírus nem önmaga (önállóan nem tud szaporodni), hanem élőködő. Egyetlen programból áll, ez pedig a „Másold le!” programja. Sebők örömmel idézi Richard Dawkins biológust, aki szerint egy elefánt és egy vírus DNS-e ebből a szempontból semmiben sem különbözik (csak abban, hogy az elefánt „másold le!” programja tartalmaz egy kitérőt, és szaporodásának érdekében létrehoz egy elefántot is). Dawkins elveinek ösztönzésére Daniel C. Dennett a kulturális hagyományozás azon modelljét vázolta, amely szerint egyes jelenségek (gondolatok, eszmék, divatok, rítusok, koncepciók stb.) terjedése a vírusokéhoz nagyon hasonló módon képzelhető el. Egy termékeny jelenség – a *mém* – „agyról agyra” másolódik, és divatot (eszmét, ideológiát, világgépet) gerjesztve sokszorozza meg önmagát. Ez a metafora – mert e virulens egység

esetében nyilván metaforáról van szó – maga sem más, mint egy életképes mém, amely vitákat is kavarva elterjesztette önmagát.

Sebők Zoltán írásairól nehéz lenne a filozófia és esztétika fogalmainak mellőzésével, egyfajta gondolati emelkedettség mellőzésével szólni. Mégis, a felvetett témák sokszínűsége, a megfontolt és közérthetőségre törő nyelvhasználat, az átgondolt kifejtés következtében a legjobb értelemben vett esszé műfaját kísértik. Több más erénye mellett az *Élőködő kultúra* még a saját fülszövegén olvasható állításokkal is koherens, és valóban „a modern művészetben kevésbé jártas olvasóknak is eligazító és élvezetes olvasmány”.

PRÁGAI TAMÁS

(Kalligram Kiadó, Pozsony, 2003,
192 oldal, 1990 Ft)

NÁDASDY ÁDÁM:

Ízlések és szabályok

*Írások nyelvről,
nyelvészetről 1990–2002*

Nyelvészek, irodalmárok, történészek – talán a három legkiszolgáltottabb tudósajtó. Csupán annyi lehet a hatáskörüik, hogy tárgyakat elemezzék, leírják, rendszerbe foglalják. Ha irányítani akarnák, az

olyan erőszaktétel lenne tudományukon, ami megszünteti tudós voltukat. (Gondoljunk Boileau klasszicista irodalomesztétikájára: következetes „számonkérése”, alkalmazása minden műben megölte volna magát az irodalmat.)

Nádasdy Ádám konzervatív nyelvész. A nyelv természetét tartja egyedül fontosnak; tudniillik ez a fura szabály- és jelrendszer (illetve több ezer megjelenési formája) csupán egyvalamiben állandó: folyton változik. Nem romlik és nem javul, a honfoglaló magyarok nyelve ugyanolyan alkalmas volt szerepének betöltésére, mint a mi korunké. Ők jól elvoltak például határozott névelők, alanyi és tárgyias ragozás nélkül is, nekünk meg itt van nemcsak ez a kettő, hanem például az érthetetlen és látszólag indokolatlan ikés igeragozás is.

Remek írások ezek. Lehet és érdemes vitatkozni velük, Nádasdy alighanem ezért is adta közre őket folyóiratokban, napi- és hetilapokban, s gyűjtötte össze ebbe a kötetbe. Ő tárcáknak nevezi ezeket, én azt mondom: tárcanovellák. Novel-lák a nyelvről, kultúráról, az emberi esendőségről és nagyravágyásról, művelődésünk és műveltségünk szépségeiről és rútságairól. Egy – ismétlem – konzervatív nyelvész novellái: meg akarja érteni és rendszerezni azt, ami *van*.

És a nyelvet nem keveri össze a kultúrával. Kedvenc példám a Kierke-

gaard-kérdés. „Az, hogy Kierkegaard nevét hogy ejtik a dánok: *infórmáció*. Hogy a távoli, a művelt-félművelt átlagember *kirkegaard*-nak ejti: kultúra” – írja Nádasdy egy olvasói levélre válaszolva. Azoknak, akik valamilyen – számomra érthetetlen – okból nem tudnak elég jól dánul, hadd szolgáljak felvilágosítással: az északi filozófus nevét saját hazájában *kjerkegór*nak ejtik. (Megjegyzem, ezt ebből a kötetből tudtam meg, még én sem vagyok perfekt – vagy, ha már angoltanár könyvéről van szó, *pörfikt* – dán.) Engem például az idegesít, hogy a néhány éve elhunyt walesi hercegnőt következetesen *dajánázták*, pedig egy böcsületes magyar ember a Diana/Diána alakot használja. A *dajánázás* az én szememben nem műveltség, hanem a magyar nyelvhasználat megcsúfolása.

Nádasdy nem hiszi, hogy a nyelvész csinálja, szépíti, fúrja-faragja a nyelvet. Nem nagyképű, mint az akadémiai helyesírás gondozói, akik számtalan következtelenséget, önelentmondást hagynak benne, sőt építenek bele abba a szabályrendszerbe, amelyet megérteniük és reprodukálniuk kellene. Nem nagyképű, mint azok a nyelvművelők, akik ki merik jelenteni egy szóhasználatról, nyelvi jelenségről, hogy az bunkóság, nem elég korszerű, sőt helytelen, bár használata nyelvünk szabályainak szempontjából semmilyen kívánni valót nem hagy maga után –

egyszerűen ízlés vagy társadalmi hovatartozás kérdése, nem nyelvi-nyelvészeti ügy.

Nincs terem akár csak a legfontosabb témákat felsorolni, amelyekkel Nádasy foglalkozik. És hiba is lenne szemeztetni: minden írása fontos, s jó akkor is, ha én az adott kérdésben történetesen nem értek vele egyet. Én például, vele szemben, kifejezetten kedvelem a *munkál* és a *hajaz* szóalakokat. De borzasztó és unalmas lenne, ha minden nyelvi kérdésben egyetérténénk, egyet kelene értenünk.

A nyelvművelés, a nyelvvédelem csak a nyelv használatát védheti, állandóan változó mivoltát nem befolyásolhatja. A nyelv alappillére nem a szó, hanem a szabályrendszer. S ez a szabályrendszer erősebb az emberi akaratnál. A szóhasználatot megpróbálhatjuk befolyásolni, talán el is érhetünk némi sikert; egy darabig talán még nem fogunk *soppingolni* (én például életem végéig vásárolni fogok), de már minden *fokozódik* (mint a nemzetközi helyzet), mint ha nem lenne képes erősödni, növekedni. De ez ízlés kérdése. Lehet, hogy a jövőben tényleg úgy írunk-beszélünk majd, mint MZ/X. A nyelv öntörvényű. Kikapcs. Viszlát.

CSILLAG ISTVÁN

(Magvető Kiadó, Budapest, 2003,
316 oldal, 2290 Ft)

DEÁK ÁGNES –
MOLNÁR ANDRÁS:

Deák Ferenc

A Deák Ferenc születésének kétszázadik évfordulója alkalmából megjelent életrajzi kötet lényegretörően, mégis precízen mutatja be a 19. századi politikusnemzedék egyik legnagyobb formátumú alakjának életét és munkásságát, tisztelegve a már kortársai által is a haza bölcsének nevezett Deák emléke előtt.

A kerek évfordulóra önálló kötettel is jelentkező Molnár András *A fiatal Deák Ferenc* című – a Szépirodalmi Figyelő előző számában már ismertetett – hiánypótló monográfiája alapos elemzését adja Deák Ferenc élete első harminc esztendejének. Így a már korábban ismertetett diákévek és pályakezdés bemutatása helyett most Deák életének további szakaszaival foglalkozunk részletesebben.

Deák a negyvenes években jogászként és országgyűlési képviselőként is aktív szerepet vállal a polgári átalakulás küzdelmeiben; ő önti végleges formába a reformtábornak egységes programot adó 1847-es Ellenzéki Nyilatkozatot. 1848 mámoros márciusa után, az első felelős kormány felállítását és az áprilisi törvények ünnepélyes elfogadását követően Deák sok bátorságot és megfontoltságot igénylő igazságügyminiszteri tevékenységét ismerhetjük